

ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ

ΣΥΣΤΑΣΗ

COVID 19 (ΚΟΡΩΝΟΙΟΣ) -

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΙΧΝΗΛΑΤΗΣΗΣ ΚΡΟΥΣΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΠΑΦΩΝ ΤΟΥΣ

ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ

Νεοφύτου Βάμβα 6, Τ.Κ. 10674, Αθήνα, τηλ. 210- 88.47.700, φαξ 210- 88.47.701

E-mail: secretariat@bioethics.gr, url: www.bioethics.gr

I. Εισαγωγή

Η Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής εξέτασε τα ηθικά ζητήματα που προκύπτουν από την ιχνηλάτηση των κρουσμάτων και, κυρίως, των κοινωνικών επαφών τους στην περίπτωση της νόσου COVID-19, με βάση εισήγηση που διαμόρφωσε [η Ομάδα Εμπειρογνωμόνων για την COVID-19](#). Η εξάπλωση της πανδημίας φέρνει στο προσκήνιο το θέμα, ως μείζον για την προστασία της δημόσιας υγείας, αλλά και για την προστασία σημαντικών όψεων της αυτονομίας των πολιτών, ιδίως της ιδιωτικότητάς τους.

Η διερεύνηση των κρουσμάτων (σε νομοθετικά κείμενα του ελληνικού κράτους αναφέρεται και ως «ιχνηλάτηση κρουσμάτων») αφορά την αναζήτηση της πηγής μόλυνσης στην οποία εκτέθηκε συγκεκριμένο πρόσωπο, καθώς και των προσδιοριστικών παραγόντων της μόλυνσης. Ο εντοπισμός της πηγής μόλυνσης και των προσδιοριστικών παραγόντων έχει ιδιαίτερη σημασία για τον σχεδιασμό της αντιμετώπισης της πανδημίας. Ιδιαίτερη σημασία έχει, επίσης, ο έλεγχος για την τήρηση των μέτρων περιορισμού από την πλευρά του επιβεβαιωμένου κρούσματος, ώστε να αποφευχθεί η μετάδοση του ιού σε τρίτους.

Ιχνηλάτηση των επαφών ενός κρούσματος είναι ο εντοπισμός, η αξιολόγηση και η ενημέρωση και γενικότερη αντιμετώπιση των ατόμων που ήρθαν σε επαφή με πιθανά ή επιβεβαιωμένα κρούσματα της νόσου COVID-19 κατά την περίοδο μεταδοτικότητας.^{1,2} Συνήθως επικεντρώνεται στις στενές επαφές των κρουσμάτων. Οι λειτουργίες της ιχνηλάτησης επαφών αποβλέπουν στην ενημέρωση για τα κατάλληλα επόμενα βήματα, όπως η αυτοαπομόνωση (καραντίνα), η λήψη άλλων μέτρων προφύλαξης και η υποβολή των ενδιαφερομένων σε εξετάσεις, αν κριθεί απαραίτητο. Αποβλέπουν, επίσης, στην υποστήριξη ή και τον έλεγχο των προσώπων αυτών σχετικά με την τήρηση των αναγκαίων μέτρων. Τέλος, αποτελούν σημαντική πηγή πληροφοριών για τις αρχές δημόσιας υγείας, σχετικά με το επίπεδο κυκλοφορίας του ιού και την αξιολόγηση του αντικτύπου των προληπτικών μέτρων

¹ WHO. Contact tracing in the context of COVID-19. Interim guidance. 10 May 2020. (www.who.int/publications/i/item/contact-tracing-in-the-context-of-covid-19).

² ECDC. Contact tracing: Public health management of persons, including healthcare workers, having had contact with COVID-19 cases in the European Union - second update. 10 April 2020. (www.ecdc.europa.eu/en/covid-19-contact-tracing-public-health-management).

που λαμβάνονται, διευκολύνοντας επίσης την ακριβή ενημέρωση των εθνικών επιδημιολογικών αρχών και του Ευρωπαϊκού Κέντρου Πρόληψης και Ελέγχου Νόσων.

1. Ζητήματα αρχών

Έχοντας υπόψη την ανάγκη εναρμόνισης των αγαθών της προστασίας της δημόσιας υγείας αφ' ενός και της αυτονομίας του προσώπου αφ' ετέρου, η Επιτροπή τονίζει την ανάγκη να αξιολογούνται τα μέσα και οι μέθοδοι ιχνηλάτησης στη βάση ορισμένων σταθερών αρχών. Αυτές είναι

- Η διαφύλαξη του δικαιώματος στην υγεία του καθένα, που δεν εξαντλείται στην αποχή των άλλων από επεμβάσεις, αλλά επεκτείνεται στην ευθύνη των ίδιων των πολιτών να μη δημιουργούν συνθήκες διακινδύνευσης, ιδίως σε κρίσιμες καταστάσεις όπως αυτή μιας εξελισσόμενης πανδημίας
- Η διαφύλαξη της αυτονομίας του καθένα, που α) βασίζεται στην ελεύθερη συναίνεση ύστερα από κατάλληλη πληροφόρηση για κάθε εφαρμοζόμενο μέτρο προστασίας της δημόσιας υγείας και β) θέτει όριο σε δυσανάλογους περιορισμούς των ελευθεριών του προσώπου από την πλευρά του κράτους, ακόμη και σε συνθήκες πανδημίας. Η αρχή αυτή ισχύει κατ' εξοχήν για την προστασία της ιδιωτικής ζωής και των προσωπικών δεδομένων, ως στοιχείων του πυρήνα της προσωπικότητας κάθε ανθρώπου. Πλην όμως, δεν επιτρέπεται να παραγνωρίζεται ότι το ίδιο το Σύνταγμα (ερμηνευτική δήλωση υπό το άρθρο 5 που αφορά την παρ. 4) επιτρέπει την καθιέρωση ακόμα και περιορισμών στην κίνηση ή και την εγκατάσταση της Χώρας για λόγους προστασίας της δημόσιας υγείας.
- Η υποχρέωση του Κράτους να επιτελεί ρόλο εγγυητή των παραπάνω με τη λήψη θετικών μέτρων, ώστε η διαχείριση της κατάστασης να οδηγεί στην κανονικότητα της κοινωνικής ζωής στον συντομότερο δυνατό χρόνο.

2. Μέσα και μέθοδοι ιχνηλάτησης

Η αντιμετώπιση της πανδημίας έχει οδηγήσει στην ανάπτυξη πολλών διαφορετικών μεθόδων ιχνηλάτησης.

I. Διακρίνει κανείς τέσσερις στόχους στους οποίους προσανατολίζονται τα μέσα που έχουν προταθεί ή εφαρμοσθεί διεθνώς³

- Ο εντοπισμός των επαφών του προσώπου που έχει προσβληθεί με άλλα πρόσωπα
- Η ενημέρωση των επαφών αυτών για τα απαραίτητα μέτρα προφύλαξης, περιλαμβανομένης της καραντίνας, εφόσον αυτή ενδείκνυται
- Η υποστήριξη ή και ο έλεγχος της τήρησης μέτρων καραντίνας από τις επαφές των κρουσμάτων
- Η υποστήριξη και ο έλεγχος της πραγματοποίησης εργαστηριακού ελέγχου σύμφωνα με τις κάθε φορά συστάσεις.

II. Μπορούν να διακριθούν τέσσερις κατηγορίες μεθόδων ιχνηλάτησης:

- Η παραδοσιακή, μη ψηφιακή μέθοδος της άμεσης επικοινωνίας είναι η καθιερωμένη μέθοδος στην πρακτική της δημόσιας υγείας. Περιλαμβάνει την επικοινωνία των υπεύθυνων δημόσιας υγείας με εκείνον που έχει βρεθεί θετικός στον ιό. Πρώτος στόχος είναι η καταγραφή των ατόμων με τα οποία αυτός ήλθε σε επαφή, είτε πριν τη διάγνωση είτε ύστερα από αυτήν (κατά τον χρόνο μεταδοτικότητας της νόσου), καθώς και του συγκεκριμένου τύπου της επαφής. Τα άτομα αυτά ενημερώνονται, στη συνέχεια, για την έκθεσή τους στον ιό, για τα ενδεδειγμένα μέτρα προφύλαξης και παρακολούθησης της υγείας τους, καθώς και για τις απαραίτητες ενέργειες σε περίπτωση εμφάνισης συμπτωμάτων.

Όπως είναι προφανές, η παραδοσιακή μέθοδος ιχνηλάτησης βασίζεται στις αναφορές των ίδιων των πολιτών-κρουσμάτων προς τις υγειονομικές αρχές, που γίνονται οικειοθελώς. Αυτό αποτελεί την ισχύ και ταυτόχρονα την αδυναμία της μεθόδου. Η απ' ευθείας επικοινωνία ευνοεί την κατανόηση της φύσης και της επικινδυνότητας των επαφών και την πιο προσωποποιημένη, κατάλληλη και πειστική συμβουλευτική για τα

ενδεδειγμένα μέτρα. Ωστόσο, επαφίεται στη μνήμη των πολιτών-κρουσμάτων και την επιθυμία τους να αναφέρουν τις επαφές τους, ενώ μεσολαβεί αρκετός χρόνος μέχρι να φθάσουν οι πληροφορίες στους αποδέκτες τους. Επιπλέον, η εφαρμογή της μεθόδου απαιτεί εξειδικευμένο υγειονομικό προσωπικό.

Παρά τις ατέλειές της, η ιχνηλάτηση με άμεση επικοινωνία έχει αποδειχθεί πολύ αποτελεσματική στην πρόληψη της διασποράς πληθώρας λοιμωδών νοσημάτων.

- Η μέθοδος της ψηφιακής ιχνηλάτησης των επαφών επιβεβαιωμένων κρουσμάτων χωρίς συγκέντρωση και κεντρική αποθήκευση των πληροφοριών. Αυτή βασίζεται στην ευρεία χρήση εφαρμογής (application) στο «έξυπνο» κινητό τηλέφωνο των πολιτών, με την οποία ανιχνεύονται και καταγράφονται οι «συναντήσεις» που είχαν με άλλους χρήστες της ίδιας εφαρμογής. Το σύστημα είναι συνδεδεμένο με την εθνική βάση δεδομένων των διαγνωστικών ελέγχων για κορωνοϊό και -σε περίπτωση που βρεθεί κρούσμα- ειδοποιούνται αυτόματα όσοι «συναντήθηκαν» μαζί του κατά τον καθορισμένο χρόνο μεταδοτικότητας, ώστε να λάβουν τα ενδεδειγμένα μέτρα. Η καταγραφή των «συναντήσεων» που γίνεται στο πλαίσιο αυτής της μεθόδου ιχνηλάτησης είναι προσωρινή και κωδικοποιημένη, έτσι ώστε να μην είναι δυνατή η ταυτοποίηση των ατόμων που αφορά.

Η λειτουργία της εν λόγω μεθόδου προϋποθέτει ευρεία διαθεσιμότητα έξυπνων κινητών (smartphones) στον πληθυσμό και εξοικείωση με τη χρήση τους, εκτεταμένη εγκατάσταση της σχετικής εφαρμογής (application), υψηλή ποιότητα των δικτύων (που συχνά δεν παραμένει σταθερή ανά τόπο) καθώς και καλά λειτουργούσα κεντρική βάση δεδομένων με τα θετικά αποτελέσματα των διαγνωστικών ελέγχων ή πλήρες μητρώο ασθενών. Ωστόσο, με τη μέθοδο αυτή μπορεί η ιχνηλάτηση επαφών να έχει μεγαλύτερη ακρίβεια, να επιτυγχάνεται εξοικονόμηση χρόνου, ενώ απαιτείται λιγότερο ειδικά εκπαιδευμένο προσωπικό. Η προσέγγιση αυτή έχει δοκιμαστεί σε ορισμένες χώρες, ενώ οι εταιρείες Apple και Google

έχουν διαμορφώσει κοινή σχετική πλατφόρμα.^{3,4} Με ιδιαίτερη επιτυχία έχει εφαρμοστεί στη Νήσο Ουάιτ (Isle of White) της Βρετανίας.⁵

Η ψηφιακή ιχνηλάτηση χωρίς συγκέντρωση και κεντρική αποθήκευση των πληροφοριών μπορεί να λάβει διάφορες μορφές ως προς την υποχρέωση των πολιτών για συμμετοχή στο σύστημα.

Καταρχάς μπορεί να λάβει τη μορφή της αμιγώς *εθελοντικής συμμετοχής*, προσέγγιση που πάντως περιορίζει την αποτελεσματικότητα της μεθόδου, καθώς αυτή εξαρτάται από την αναλογία του πληθυσμού που θέλει να μετάσχει.

Μπορεί, επίσης, να λάβει τη μορφή της *εθελοντικής συμμετοχής με κίνητρα*. Στην περίπτωση αυτή, η συμμετοχή στο σύστημα είναι όρος, προκειμένου κάποιος να λάβει μέρος σε ορισμένες δραστηριότητες (π.χ. μετακίνηση από νομό με υψηλή διασπορά του ιού, εργασία σε οίκο ευγηρίας, παρακολούθηση θεατρικής παράστασης κ.ά.). Η προσέγγιση αυτή δίνει πιθανώς τη δυνατότητα να αποφεύγεται η γενικευμένη επιβολή «οριζόντιων» περιοριστικών μέτρων στον συνολικό πληθυσμό και να υιοθετούνται περισσότερο στοχευμένες παρεμβάσεις.

Τέλος, μπορεί να έχουμε τη μορφή της *καθολικής υποχρεωτικής συμμετοχής*, η οποία προς το παρόν προσκρούει σε τεχνικά εμπόδια (σχετικά περιορισμένη διάδοση των τεχνολογιών και των εργαλείων τους, π.χ. εξοικείωση στη χρήση λογισμικού κ.ά.) και βεβαίως θέτει σοβαρά ζητήματα βιοηθικής, ιδίως όσον αφορά τον αυτοπρόσωπο έλεγχο της επεξεργασίας δεδομένων από το υποκείμενό τους.

³ Ferretti L, Wymant C, Kendall M, Zhao L, Nurtay A, Abeler-Dörner L, *et al.* Quantifying SARS-CoV-2 transmission suggests epidemic control with digital contact tracing. *Science*. 2020 May 8;368(6491). (www.science.sciencemag.org/content/368/6491/eabb6936.long).

⁴ Guinchard A. Our digital footprint under Covid-19: should we fear the UK digital contact tracing app? *International Review of Law, Computers & Technology*. 2020 July 15. (www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13600869.2020.1794569).

⁵ Kendall M, Milsom L, Abeler-Dörner L, Wymant C, Ferretti L, Briers M, *et al.* COVID-19 incidence and R decreased on the Isle of Wight after the launch of the Test, Trace, Isolate programme. *Med Rxiv*, posted 2020 July 14. (www.medrxiv.org/content/10.1101/2020.07.12.20151753v1.full.pdf).

- Η μέθοδος της ψηφιακής ιχνηλάτησης επαφών, με συγκέντρωση και κεντρική αποθήκευση των πληροφοριών αποτελεί παραλλαγή της προηγούμενης, εδώ όμως τα δεδομένα συγκεντρώνονται σε ειδική βάση. Η προσέγγιση αυτή –επιπλέον της ενημέρωσης των επαφών που επιτυγχάνεται και με την προηγούμενη προσέγγιση– δίνει τη δυνατότητα ελέγχου ή και επιβολής της εφαρμογής των μέτρων καραντίνας ή/και διαγνωστικού ελέγχου από τις αρχές δημόσιας υγείας. Επίσης, έτσι εξασφαλίζεται η δημοσιοποίηση των μετακινήσεων των κρουσμάτων όταν ήταν σε μεταδοτική φάση, ώστε να το γνωρίζουν όσοι κινήθηκαν στους ίδιους χώρους. Οι δυνατότητες αυτές εγείρουν, πάντως, σοβαρά θέματα βιοηθικής και δυνητικής παραβίασης της ιδιωτικότητας των πολιτών. Η μέθοδος, με διάφορες παραλλαγές, έχει εφαρμοστεί σε ορισμένες χώρες της Νοτιοανατολικής Ασίας.⁶
- Οι υβριδικές μέθοδοι συνδυάζουν αναφορές πολιτών με τεχνολογικές εφαρμογές (π.χ. χρήση GPS για την υποβοήθηση της μνήμης σχετικά με τον εντοπισμό επαφών).

3. Ηθικά και νομικά ζητήματα

Η Επιτροπή επισημαίνει ότι η εφαρμογή των μεθόδων ιχνηλάτησης των επαφών, τόσο συμβατικών/παραδοσιακών, όσο και ψηφιακών, στηρίζεται στην εθελοντική συμμετοχή των πολιτών. Επομένως, καθοριστικός παράγοντας για την αποτελεσματική εφαρμογή τους είναι η εξασφάλισή της όσο το δυνατόν μεγαλύτερης εμπιστοσύνης των πολιτών στην αξιοπιστία τους, ώστε να δώσουν ακριβή στοιχεία για τις επιδημιολογικά κρίσιμες επαφές τους. Μέθοδοι «αναγκαστικής» ιχνηλάτησης, χωρίς την εκούσια συμμετοχή του πολίτη, κατ' αρχήν δεν υπηρετούν τον σκοπό αυτόν και πρέπει να αποφεύγονται.

⁶ Jung G, Lee H, Kim A, Lee U. Too much information: Assessing privacy risks of contact trace data disclosure on people with COVID-19 in South Korea. *Front Public Health*. 2020 Jun 18;8:305. (www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7314957/).

Η αξιολόγηση των μεθόδων ιχνηλάτησης προϋποθέτει εκτιμήσεις μεταξύ του προσδοκώμενου οφέλους για τη δημόσια υγεία και του κινδύνου για τα δικαιώματα των πολιτών, ιδίως αυτά που αφορούν την ιδιωτική τους ζωή.

Η εκτίμηση του οφέλους συνδέεται με διαδικασίες δοκιμών των συγκεκριμένων μεθόδων σε ερευνητικό στάδιο και πιλοτικών εφαρμογών. Η εκτίμηση αυτή επηρεάζεται, πάντως, από τις επείγουσες συνθήκες που δημιουργεί η πανδημία, καθώς αποκλείεται εκτεταμένη έρευνα με την άνεση χρόνου κανονικών συνθηκών. Ήδη τούτο δημιουργεί πρόβλημα ως προς την πραγματική εξυπηρέτηση των στόχων για την προστασία της δημόσιας υγείας.

Ως προς την εκτίμηση του κινδύνου για την ιδιωτική ζωή και τα προσωπικά δεδομένα, οι μη ψηφιακές μέθοδοι εμφανίζονται ασφαλέστερες, αν και δεν αμφισβητείται ότι οι ψηφιακές τεχνολογίες μπορούν να αποτελέσουν σημαντικό εργαλείο για την ενημέρωση του κοινού και τη στήριξη των αρμόδιων δημόσιων αρχών στις προσπάθειές τους να ελέγξουν τη διασπορά του ιού.

Πάντως, ως προς την εφαρμογή οποιασδήποτε μεθόδου ιχνηλάτησης κρουσμάτων ή επαφών τους, είναι νόμιμοι περιορισμοί στην προστασία προσωπικών δεδομένων για λόγους δημόσιας υγείας, με βάση τη γενική νομοθεσία (GDPR). Το ερώτημα που τίθεται, εν προκειμένω, αφορά το μέτρο της αναλογικότητας που πρέπει να ακολουθηθεί για την εφαρμογή αυτών των περιορισμών, λαμβάνοντας υπόψη τα χαρακτηριστικά κάθε μεθόδου. Όριο στους περιορισμούς αποτελεί, σε κάθε περίπτωση, το απολύτως απρόσβλητο του πυρήνα του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή.

Στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή επισημαίνει ότι

- Με γνώμονα την αρχή της ελαχιστοποίησης των δεδομένων, επιβάλλεται να διασφαλιστεί ότι συλλέγονται, διατηρούνται και υποβάλλονται σε επεξεργασία μόνο τα ελάχιστα αναγκαία δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό.
- Επιπλέον, πρέπει να διασφαλίζεται ο προσωρινός χαρακτήρας κάθε μορφής επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων. Τούτο σημαίνει, ότι η επεξεργασία δεδομένων στο πλαίσιο της ιχνηλάτησης εξακολουθεί μόνο για όσο

διάστημα είναι αναγκαία για την αντιμετώπιση της πανδημίας και τα δεδομένα πρέπει να διαγράφονται, μόλις πάψουν να είναι απαραίτητα.

4. Ειδική νομοθεσία

Στο πλαίσιο των παραπάνω γενικών κατευθύνσεων, η πρόσφατη ειδική νομοθεσία για την πανδημία προβλέπει σειρά σχετικών ρυθμίσεων που αναφέρονται στην ιχνηλάτηση, με την έννοια της καταγραφής των κρουσμάτων.

Καταρχάς επισημαίνεται ότι, σύμφωνα με τον νόμο, η Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας (ΓΓΠΠ) αναλαμβάνει τον συντονισμό των υπηρεσιών της κεντρικής κυβέρνησης και των ΟΤΑ ως προς όλες τις αναγκαίες ενέργειες για τον περιορισμό της διασποράς και των επιπτώσεων του κορωνοϊού.⁷

Στο πλαίσιο αυτό προβλέπεται ότι ο ΕΟΔΥ παρέχει προς τη ΓΓΠΠ δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα πολιτών «επιδημιολογικού συσχετισμού», και ειδικότερα: α) το ονοματεπώνυμο, β) το φύλο, γ) την ηλικία, δ) το τηλέφωνο επικοινωνίας, ε) την ακριβή διεύθυνση κατοικίας, στ) την εισαγωγή ή μη σε νοσοκομείο, ζ) το νοσοκομείο εισαγωγής και η) τη διεύθυνση προσωρινού περιορισμού.⁸ Σκοπός της συγκεκριμένης επεξεργασίας, όπως περιγράφεται στον νόμο, είναι η επιχειρησιακή προετοιμασία και ο συντονισμός μεταξύ του ΕΟΔΥ και της ΓΓΠΠ για την αντιμετώπιση των συνεπειών του κορωνοϊού και την καταγραφή της διασποράς των κρουσμάτων για λόγους προστασίας της δημόσιας υγείας.⁹ Για λόγους προστασίας των δεδομένων αυτών, προβλέπεται ψευδωνυμοποίησή τους, η οποία πάντως μπορεί να αρθεί αν κριθεί απαραίτητη η επικοινωνία με το συγκεκριμένο πρόσωπο. *Στην πράξη, ωστόσο, η ψευδωνυμοποίηση δεν φαίνεται να έχει νόημα, καθώς αντίκειται στον σκοπό της ιχνηλάτησης και ενημέρωσης των επαφών των κρουσμάτων.* Περαιτέρω,¹⁰ στο πλαίσιο της λειτουργίας του Εθνικού Μητρώου

⁷ Σύμφωνα με το άρθρο τέταρτο της από 14.3.2020 ΠΝΠ (Α 64).

⁸ Σύμφωνα με το άρθρο πέμπτο της από 14.3.2020 ΠΝΠ (Α 64), παρ. 1.

⁹ Σύμφωνα με το άρθρο πέμπτο της από 14.3.2020 ΠΝΠ (Α 64), παρ. 1.

¹⁰ Σύμφωνα με το άρθρο 27 παρ. 1 ν. 4683/2020 (Α 83), στο πλαίσιο λειτουργίας του Εθνικού Μητρώου Ασθενών από τον κορωνοϊό COVID-19, το άρθρο 29 της από 30.3.2020 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Μέτρα αντιμετώπισης της πανδημίας του κορωνοϊού COVID-19 και

Ασθενών COVID-19 παρέχεται προς τη ΓΓΠΠ ο Αριθμός Μητρώου Κοινωνικής Ασφάλισης (ΑΜΚΑ) κάθε κρούσματος της ασθένειας.

Ως επιπλέον μέτρα προστασίας των δεδομένων, προβλέπεται ότι η πρόσβαση σε αυτά και η επεξεργασία τους επιτρέπεται μόνο με χρήση διαπιστευτηρίων από προσωπικό που διαθέτει τις κατάλληλες εξουσιοδοτήσεις, χωρίς ωστόσο να εξειδικεύεται ποια είναι τα κατάλληλα διαπιστευτήρια και εξουσιοδοτήσεις, τι είδους προσωπικό είναι αυτό και αν υπέχει υποχρέωση εμπιστευτικότητας και τήρησης του απορρήτου.¹¹ Περαιτέρω, οι διαβιβάσεις των δεδομένων μεταξύ του ΕΟΔΥ και της ΓΓΠΠ πραγματοποιούνται με κρυπτογράφηση.¹²

Επίσης, προβλέπεται ότι τηρούνται επικαιροποιημένα αρχεία καταγραφής των ενεργειών επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων, στα οποία καταγράφονται το όνομα χρήστη και ο χρόνος συμβάντος, καθώς και οι ακόλουθες τουλάχιστον ενέργειες: εισαγωγή, πρόσβαση, εξαγωγή, τροποποίηση και διαγραφή προσωπικών δεδομένων. Σχετικά ενημερώνεται και ευαισθητοποιείται το προσωπικό που ασχολείται με τη συγκεκριμένη επεξεργασία, ενώ περαιτέρω μέτρα μπορούν να προσδιορίζονται με ευθύνη του Υπευθύνου Επεξεργασίας, δηλαδή του ΕΟΔΥ.¹³

Σε σχέση με τη διάρκεια διατήρησης των δεδομένων που διαβιβάζονται από τον ΕΟΔΥ στη ΓΓΠΠ, αυτή ορίζεται σε έως και έναν (1) μήνα μετά από τη λήξη της περιόδου εφαρμογής των κατεπειγόντων μέτρων για την αποφυγή της διασποράς του κορωνοϊού και πάντως όχι πέραν της 31ης.12.2020. Μετά από την πάροδο του χρόνου αυτού, τα δεδομένα μπορεί να ανωνυμοποιηθούν για σκοπούς έρευνας και καλύτερης οργάνωσης του συστήματος πολιτικής προστασίας. Σε σχέση με τον ΑΜΚΑ ορίζεται¹⁴ ότι τηρείται από τη ΓΓΠΠ για τον αναγκαίο χρόνο, δηλαδή έως την υποχώρηση του ιού, σύμφωνα με τα επιστημονικά δεδομένα.

άλλες κατεπείγουσες διατάξεις» (Α` 75), πέραν των αναφερόμενων στο άρθρο 5 της από 14.3.2020 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Κατεπείγοντα μέτρα αντιμετώπισης της ανάγκης περιορισμού της διασποράς του κορωνοϊού COVID- 19» (Α` 64), η οποία κυρώθηκε με το τρίτο άρθρο του ν. 4682/2020 (Α` 76).

¹¹ Βλ αντίθετα αντίστοιχη πρόβλεψη για πρόσωπα Υπουργείου Υγείας και ΗΔΙΚΑ ΑΕ.

¹² Βλ. άρθρο πέμπτο παρ. 2 περ. β της από 14.3.2020 ΠΝΠ (Α 64).

¹³ Ενώ του μητρώου ασθενών το Υπουργείο Υγείας.

¹⁴ Βλ. άρθρο 27 παρ. 1 ν. 4683/2020.

Παρά τη σημασία της ιχνηλάτησης επαφών ως εργαλείου για την αποτελεσματική διαχείριση των κινδύνων από την πανδημία, δεν υπάρχει σαφές νομικό πλαίσιο που να διέπει τη διαδικασία.

Ο ΕΟΔΥ εξέδωσε την από 28.2.2020 τεχνική αναφορά με θέμα «*διαχείριση της δημόσιας υγείας ατόμων που ήρθαν σε επαφή με κρούσματα COVID 19 συμπεριλαμβανομένων των επαγγελματιών υγείας στην Ελλάδα*», που βασίζεται σε οδηγίες του Ευρωπαϊκού Κέντρου Πρόληψης Ελέγχου Λοιμώξεων.

Ακόμη και αν από τις τεχνικές οδηγίες του ΕΟΔΥ προκύπτει ποια στοιχεία είναι κρίσιμα για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, η εν λόγω διαδικασία ιχνηλάτησης επαφών δεν αποτυπώνεται νομοθετικά, με συνέπεια πολλά ζητήματα σχετιζόμενα με την προστασία των προσωπικών δεδομένων να μένουν αδιευκρίνιστα. *Ειδικότερα, δεν προσδιορίζεται ποιος είναι ο υπεύθυνος επεξεργασίας των δεδομένων που συλλέγονται στο πλαίσιο της ιχνηλάτησης επαφών, συνάγεται ωστόσο ότι δεν είναι το Υπουργείο Υγείας ή ο ΕΟΔΥ, όπως θα ενδείκνυτο.*¹⁵

Την ιχνηλάτηση επαφών κρουσμάτων του κορωνοϊού αναλαμβάνει ειδικό τμήμα στη ΓΑΔΑ («Κέντρο Ιχνηλάτησης Επαφών Επιβεβαιωμένων Κρουσμάτων»). Οι θετικοί στον κορωνοϊό πολίτες και οι επαφές τους περνούν από σύντομη συνέντευξη και αξιολογούνται με κόκκινη, πορτοκαλί και κίτρινη διαβάθμιση. Σε σχέση με ειδικότερες περιπτώσεις φαίνεται πάντως ότι η αναγνώριση και καταγραφή των στενών επαφών του επιβεβαιωμένου κρούσματος μπορεί να ανατίθεται και σε προσωπικό εκτός της ΓΓΠΠ, όπως για παράδειγμα στον υπεύθυνο διαχείρισης COVID-19 του σχολείου σύμφωνα με την από 12.9.2020 οδηγία του ΕΟΔΥ σχετικά με τις «Αρχές διαχείρισης ύποπτων ή επιβεβαιωμένων περιστατικών λοίμωξης COVID-19 σε σχολικές μονάδες».

Ούτε στις οδηγίες του ΕΟΔΥ ούτε στις λοιπές διατάξεις αποτυπώνεται υποχρέωση αναφοράς των επαφών ενός κρούσματος ή υποχρέωση υποβολής του στην εν λόγω διαδικασία, ή επιβολή κυρώσεων ή άλλων αρνητικών συνεπειών, σε

¹⁵ Βλ. σημείο 3.1. υπ' αρ. 2020/C 124 1/01 έγγραφο καθοδήγησης Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με την προστασία δεδομένων στις εφαρμογές που στηρίζουν την καταπολέμηση της πανδημίας COVID-19).

περίπτωση που το συγκεκριμένο πρόσωπο αποφασίσει να μη συνεργαστεί. Επομένως, η ιχνηλάτηση στηρίζεται σε εθελοντική βάση και η αποτελεσματικότητά της είναι άμεσα συνυφασμένη με τη διαδικασία προσέγγισης των περιστατικών, ώστε τα πρόσωπα που αφορούν να δώσουν ακριβή στοιχεία για τις επιδημιολογικά κρίσιμες επαφές τους. Η έλλειψη ωστόσο σχετικού ρυθμιστικού πλαισίου δεν επιτρέπει την αναγκαία ασφάλεια δικαίου και την ενίσχυση της προστασίας των δικαιωμάτων των υποκειμένων των δεδομένων, ούτε επαρκούν οι οδηγίες του ΕΟΔΥ για την κάλυψη της εν λόγω ανάγκης.

5. Προτάσεις

Εν όψει των παραπάνω, η Επιτροπή καταλήγει στα εξής:

- A) Η υποβολή των κρουσμάτων στη διαδικασία της διερεύνησης ή/και ιχνηλάτησης και η επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα του ατόμου που αντλούνται στο πλαίσιο αυτής, προϋποθέτουν κατ' αρχήν την *ελεύθερη, συγκεκριμένη, ρητή και εν πλήρει επιγνώσει* συναίνεση των ατόμων που συμμετέχουν, σύμφωνα με τις κατευθυντήριες οδηγίες του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Προστασίας Δεδομένων. *Η επιμονή στον εθελοντικό χαρακτήρα της συμμετοχής αυτής είναι κρίσιμη, καθώς ενισχύει την ατομική ευθύνη των πολιτών. Κατ' εξαίρεση, χωρίς τη συναίνεση των υποκειμένων των δεδομένων, η επεξεργασία μπορεί να είναι θεμιτή* μόνον α) όταν πρόκειται για επεξεργασία ανώνυμων δεδομένων και β) σε ειδικές περιπτώσεις νοσημάτων (π.χ. νόσος Ebola) ή/και καταστάσεων (π.χ. μεγάλη δυναμική διασποράς) –που βεβαιώνονται με καθορισμένη διαδικασία από θεσμοποιημένο διεπιστημονικό σώμα, ανεξάρτητο από την εκτελεστική εξουσία.
- B) Η παραδοσιακή μέθοδος ιχνηλάτησης επαφών, χωρίς την χρήση ψηφιακών μέσων αυτόματης επικοινωνίας, πρέπει να αποτελεί τη *βάση* της στρατηγικής, για τρεις λόγους: α) επειδή η ανθρώπινη επαφή με

εκπαιδευμένο προσωπικό εξασφαλίζει μεγαλύτερη εμπιστοσύνη των πολιτών στη διαδικασία, β) επειδή είναι ασφαλέστερη για την προστασία των προσωπικών δεδομένων των πολιτών και γ) επειδή δεν απαιτεί ιδιαίτερες γνώσεις των τελευταίων ή την κατοχή ειδικού εξοπλισμού (όπως συμβαίνει με τις ψηφιακές εφαρμογές).

Η ενίσχυση της μεθόδου με προγράμματα *επιμόρφωσης* του προσωπικού δημόσιας υγείας, όπως και κατάλληλης ενημέρωσης του κοινού, πρέπει να αποτελέσει πρώτη προτεραιότητα της Πολιτείας.

Γ) Η υιοθέτηση ψηφιακών μεθόδων δικαιολογείται εκεί όπου οι μέθοδοι αυτές μπορούν να προσδώσουν σημαντικά πλεονεκτήματα στην όλη διαδικασία της ιχνηλάτησης έναντι της παραδοσιακής μεθόδου και υπό τον όρο της συναίνεσης ύστερα από κατάλληλη πληροφόρηση των πολιτών.

Οι ψηφιακές μέθοδοι, καθώς δεν διαμεσολαβούνται από τον ανθρώπινο παράγοντα, μπορεί να είναι χρήσιμες, ιδίως για την αποφυγή εσφαλμένων ευρημάτων της μη ψηφιακής ιχνηλάτησης. Η εθελοντική τους χρήση από τους πολίτες θα μπορούσε να συνδυασθεί με μεγαλύτερη ελευθερία κίνησης και ευχέρεια πρόσβασης των τελευταίων σε δημόσιους χώρους (ταξίδια, θέατρα, κινηματογράφους, αθλητικούς χώρους κ.λπ.), αφού η ιχνηλάτηση των επαφών εκεί θα εξασφαλιζόταν αυτόματα.

Σε κάθε περίπτωση, οι εφαρμογές που θα επιλεγούν πρέπει α) να παρέχουν εγγυήσεις ακρίβειας στον εντοπισμό των κρουσμάτων και στην αυτοματοποιημένη επικοινωνία με τις επαφές τους και τις αρμόδιες αρχές (ΕΟΔΥ, ΓΓΠΠ) και β) να δημιουργούν τους λιγότερους δυνατούς κινδύνους για την προστασία των προσωπικών δεδομένων.

Δ) Ως προς κάθε μέθοδο ιχνηλάτησης, *θα πρέπει να παρέχονται στους πολίτες όλες οι απαραίτητες πληροφορίες που σχετίζονται με την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού τους χαρακτήρα*, καθώς και η δυνατότητα να ασκούν τα δικαιώματά τους βάσει του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων (GDPR), ιδίως το δικαίωμα πρόσβασης στα δεδομένα. Στην μη ψηφιακή ιχνηλάτηση, η σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ πολιτών και ιχνηλατών ενισχύεται αναμφίβολα από την πρακτική της υπογραφής συμφώνου εμπιστευτικότητας.

Ε) Λόγω της φύσης των οικείων δεδομένων, αλλά και των συνθηκών της τρέχουσας πανδημίας, η ασφάλεια του δικαίου επιβάλλει τη θέσπιση ενιαίου και κατά το δυνατόν σταθερού νομοθετικού πλαισίου για τη διερεύνηση κρουσμάτων και την ιχνηλάτηση επαφών. Η ειδική αυτή νομοθεσία πρέπει να

- ορίζει ότι ο ΕΟΔΥ, ως ο κατ' εξοχήν αρμόδιος οργανισμός δημόσιας υγείας σε εθνικό επίπεδο, είναι ο κάτοχος όλων των δεδομένων που αφορούν τη διερεύνηση κρουσμάτων και την ιχνηλάτηση των επαφών, και έχει άμεση πρόσβαση στις σχετικές βάσεις δεδομένων, ανεξαρτήτως πηγής προέλευσης.
- εντοπίζει λεπτομερώς το είδος επεξεργασίας συγκεκριμένων δεδομένων υγείας, στη βάση της οργάνωσής τους αποκλειστικά με παραμέτρους προστασίας της δημόσιας υγείας
- θέτει τους σκοπούς της επεξεργασίας
- διασφαλίζει την ακρίβεια των δεδομένων
- εγγυάται την ελεύθερη πρόσβαση σε αυτά των υποκειμένων τους, καθ' όλη τη διάρκεια της επεξεργασίας
- προσδιορίζει με σαφήνεια ποιος είναι ο υπεύθυνος της επεξεργασίας, καθώς και ποιοι και υπό ποιες προϋποθέσεις έχουν πρόσβαση στα εν λόγω δεδομένα.
- αποκλείει τη δυνατότητα επεξεργασίας των δεδομένων για άλλους σκοπούς, εκτός αν αυτά ανωνυμοποιούνται
- αποκλείει την ανταλλαγή δεδομένων με οποιονδήποτε τρίτο, εκτός εάν τηρείται ο ίδιος όρος

Σε ένα τέτοιο πλαίσιο θα πρέπει επίσης να υπάρχει πρόβλεψη για

- τη διάρκεια διατήρησης των δεδομένων που θα συλλεγούν στο πλαίσιο της ιχνηλάτησης των επαφών (εκτός της διατήρησης ανωνυμοποιημένων δεδομένων για ερευνητικούς σκοπούς)
- κατάλληλες ρήτρες λήξης ισχύος της επεξεργασίας
- την άμεση διαγραφή των δεδομένων που υποβλήθηκαν σε επεξεργασία εκ παραδρομής και με τα οποία μπορεί να γίνει ταυτοποίηση ατόμων,

- την *εκτίμηση αντικτύπου* σχετικά με την προστασία των δεδομένων σύμφωνα με τον GDPR
- τη συμμετοχή της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα με συγκεκριμένες *ειδικές ελεγκτικές αρμοδιότητες*.

Τέλος, η υιοθέτηση οποιασδήποτε ψηφιακής μεθόδου ιχνηλάτησης των επαφών πρέπει να προβλέπεται ειδικά σε αυτή τη νομοθεσία. Στην περίπτωση αυτή, η αυτοματοποιημένη επεξεργασία δεδομένων με χρήση τεχνητής νοημοσύνης πρέπει να συμμορφώνεται με τους παραπάνω όρους, σύμφωνα και με τις σχετικές διατάξεις του GDPR.

Αθήνα, 16 Νοεμβρίου 2020